

ΓΙΩΡΓΟΣ ΑΝΩΜΕΡΙΤΗΣ

Η ποιητική στην ποίηση
του Νικηφόρου Βρεττάκου

ΜΙΑ ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΑΝΘΟΛΟΓΙΑ
«ΠΟΙΗΣΗΣ» ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ ΤΟΥ

ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΑΡΧΕΙΟ
ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΥ ΛΙΜΕΝΟΣ ΠΕΙΡΑΙΩΣ

Γιώργος Ανωμερίτης
Η ποιητική στην ποίηση του Νικηφόρου Βρεττάκου.
Μια θεματική ανθολογία «ποίησης» του έργου του

© για τα ποιήματα Κώστας Βρεττάκος & Ευγενία Παπαδημητρίου
© 2013 ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΑΡΧΕΙΟ ΟΛΠ

Επιμέλεια: Αρχείο Νικηφόρου Βρεττάκου
Σχεδιασμός έκδοσης: Βίβιαν Γιούρη
Εκτύπωση: Φωτόλιον & Typicon AE

Παραγωγή: Εκδόσεις ΠΟΤΑΜΟΣ
Ξενοκράτους 48, 106 76 Αθήνα, τηλ. 210 7231271, fax 210 7254629
www.potamos.com.gr, info@potamos.com.gr

ISBN 978-618-80892-1-1

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος	9
Η ποιητική στην ποίηση του Νικηφόρου Βρεττάκου	15
Ανθολόγιο	33
Συνοπτικός θεματικός οδηγός	223

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Το 2012 ο εορτασμός των εκατό χρόνων από τη γέννηση του Νικηφόρου Βρεττάκου και ο θαυμασμός μου για το έργο του έφεραν στη μνήμη μου εκείνο το πρώτο βιβλίο του, το οποίο αγόρασα στις Εκδόσεις Θεμέλιο κάποιο χειμωνιάτικο βράδυ του 1965. Τίτλος του βιβλίου ήταν *Νικηφόρος Βρεττάκος, Εκλογή*, είχε ενταχθεί στη σειρά «Ποιητές του Κόσμου» και ήταν πράγματι μια εκλογή από το ποιητικό του έργο. Ο ίδιος ο Νικηφόρος Βρεττάκος είχε προττάξει μια «εξομολόγηση στον αναγνώστη», περιγράφοντας την πορεία της ζωής του από την Πλούμιτσα, όπου γεννήθηκε, μέχρι τα χρόνια εκείνα της έκδοσης, αλλά και μια αναφορά στην ποίηση: «Στην ποίηση αυτή, λοιπόν, από σιγά – σιγά και χωρίς να το καταλάβω έδωσα την ψυχή μου. Και χωρίς να είμαι βέβαιος ότι είμαι ποιητής, ξέρω τώρα πως δεν είμαι τίποτα άλλο. Θα μου ήταν αρκετό αν τουλάχιστο βεβαιωνόμουνα πως με μέσο αυτή την ποίηση, έκαμα το χρέος της ζωής μου...». Από αυτό τον πρόλογο θυμάμαι είχα καταγράψει στο μυαλό μου την αγωνία, η οποία έβγαινε από μέσα του για την ποίηση και την ποιητική τέχνη. Δεν είναι τυχαίο ότι σ' εκείνη την έκδοση αμέσως μετά το εξώφυλλο οι Εκδόσεις Θεμέλιο είχαν καταχωρήσει μία χειρόγραφη επιστολή ενός μικρού θαυμαστή του Νικηφόρου από τη Θεσσαλονίκη, την οποία θυμάμαι ολόκληρη:

«Κύριε ποιητή Βρεττάκο

Διάβασα στον ΚΟΣΜΟ* κάτι ποιήματα που είναι δικά σας. Δεν έχω ξαναδιαβάσει ποιήματα μόνο στο αναγνωστικό του σχολείου.

Θέλω να σταθώ μπροστά σας και να κλαίω από τη χαρά μου για πολλή ώρα. Δεν ξέρω, κύριε, με τι λέξεις να σας το πω, αλλά έχω πολλή χαρά μέσα μου την ώρα που διαβάζω τον «μονόλογό» σας.

Είμαι μαθητής του Γυμνασίου και δεν ξέρω πολλά πράγματα για την ποίηση.

Σήμερα το απόγευμα που διάβασα τον «μονόλογό» σας φαντάστηκα πως η ποίηση είναι η φωτιά και ο ουρανός και ο άνεμος στον κόμπο.

Πήτε μου, σας παρακαλώ, τι είναι η ποίηση. Πήτε μου, πως είναι η μάνα ολονών μας. Θέλω να κάνω μια ευχή για σας να παρακαλέσω τον καλό Θεό να σας φυλάγη όλες τις ημέρες με τα πόδια δεμένα στη γη και με το κεφάλι ψηλά.

Δεν ξέρω πώς να σας γράψω. Πήτε στον Αη-Γιώργη και στον Ταύγετο πως τους αγαπάω κι εγώ κι όλοι όσοι διάβασαν τα τραγούδια σας.

Προσπαθώ να κάψω το μυαλό μου στην φωτιά των τραγουδιών σας.

Καλή χρονιά, κύριε ποιητή

Υ.Γ. Μη ξεχάσετε να μου πείτε τι είναι η ποίηση. Γράψτε:

Κρίτωνα Ζωάκου

Παιδόπολη “Άγιος Δημήτριος”

Ωραιόκαστρο

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ»

* (ΚΟΣΜΟΣ, είναι το περιοδικό «Κόσμος Επιστήμη και Ζωή» του σπουδαίου συγγραφέα και πολιτικού Λουκή Ακρίτα, του οποίου και εγώ υπήρξα φανατικός αναγνώστης του).

Αυτή η επιστολή και η για πολλές δεκαετίες από τότε ανάγνωση των ποιημάτων του Νικηφόρου, με την ευκαιρία του εορτασμού του έτους Βρεττάκου το 2012, μου έδωσε την ευκαιρία, μεταξύ της καλοκαιρινής παρουσίας του έργου του στη «Βιβλιοθήκη Ανωμερίτη» στο Φιλώτι της Νάξου και της χειμερινής στον Πειραιά, από το «Ιστορικό Αρχείο ΟΛΠ», να καταγράψω συστηματικά τις εναγώνιες αναφορές του ποιητή στην έννοια και το περιεχόμενο της ποίησης, όπως αυτά αποτυπώνονται πια στο συνολικό του έργο.

Με αφορμή την έκδοση από το Ιστορικό Αρχείο ΟΛΠ και τις Εκδόσεις Ποταμός του βιβλίου μου *Ο Βρεττάκος του Πειραιά και η Καλλιόπη Αποστολίδη – Βρεττάκου*, θέλησα να καταγράψω ξανά ποίημα-ποίηση όλα όσα εκείνος είχε διατυπώσει για την ποίηση. Θεώρησα ότι το γεγονός της επετείου ήταν μια ευκαιρία, όχι απλά για να τιμήσω την προσωπικότητα και το έργο του ποιητή, αλλά και να απαντήσω πενήντα χρόνια μετά μέσα από αυτή τη συλλογή στο υστερόγραφο του μικρή μαθητή γυμνασίου, ο οποίος του έγραφε: «Υ.Γ.: Μην ξεχάσετε να μου πείτε τί είναι η ποίηση». Με τον τρόπο αυτό έκανα κι εγώ μια ιδιότυπη «Εκλογή». Μάζεψα στο βιβλίο αυτό όλα εκείνα τα ποιήματά του, μέσα από τα οποία ο Βρεττάκος διατυπώνει τις απόψεις του και ανοίγει την ψυχή του για την ποίηση.

Δεν είναι στις προθέσεις μου να γράψω ένα ακόμα εισηγητικό σημείωμα για την ποιητική λειτουργία της γλώσσας και της επικοινωνίας, για την ποιητική της λογικής, της εικόνας, της ψυχής ή της συγκίνησης. Εξάλλου το ποιητικό έργο του Νικηφόρου Βρεττάκου, μίγμα στάσης ζωής, αγώνων, διλημμάτων και βαθύτατων εσωτερικών αξιών για τον άνθρωπο και τον φυσικό του κόσμο, θα με οδηγούσε σε πολύπλοκες αναλύσεις, που ήταν μακριά από την δική του απλότητα στον τρόπο της περιεκτικής έκφρασης των στίχων του. Ολόκληρη η ποιητική του λειτουργία

ήταν η ίδια η ψυχή του. Οι προσδιορισμοί που δίνει στην ποίηση δεν χρειάζονται επιμέρους αναλύσεις.

Ο Βρεττάκος συνδύαζε το ταλέντο και την έμπνευση. Είτε, όταν γινόταν αφηγηματικός και ιστορικός, είτε όταν ήταν στρατευμένος, είτε όταν ήταν αυτοεξόριστος ή ανένταχτος, η ποίησή του ήταν κοινωνικά πανανθρώπινη και οι στίχοι του ενοραματικοί. Δεν ήταν ποτέ ένας κλεισμένος στον εαυτό του και καταθλιπτικός άνθρωπος, τα ιστορικά του βιώματα τον έκαναν να είναι τρυφερός, κάποτε-κάποτε θλιμένος, μα και αποφασιστικός. Ακόμα και στα έργα του, όπου γίνεται διδακτικός, δεν χάνεται μέσα σε εικόνες προτρεπτικές, αλλά διατηρεί την αισθητική της εικόνας και της λέξης που χρησιμοποιεί.

Σα διαχρονικός ποιητής με ιστορικά βιώματα και συμμετοχή στην κοινωνική πάλη διατήρησε τα δικά του σύμβολα. Όπως η θάλασσα στο Σεφέρη, η εσωστρέφεια και η ιστορική μνήμη στον Καβάφη, το Αιγαίο στον Ελύτη, έτσι και στο Νικηφόρο ο άδυτος ήλιος, η τάξη της φύσης και το ανέσπερο φως ταυτίζονται με τον ίδιο και την ποίησή του. Αν και συνήθως τα ποιήματά του είναι γραμμένα σε πρώτο πρόσωπο, δεν παρασύρεται σε πλατειασμούς και επαναλήψεις. Η ποιητική του είναι απλή, λιτή, πάντα με όρια, παρά τον πανανθρώπινο ορίζοντα των ενοράσεων του για τον κόσμο.

Το Ιστορικό Αρχείο ΟΛΠ, μέσα από έγγραφα του οποίου πλουτίσαμε τις γνώσεις μας για τον Βρεττάκο του Πειραιά και τη γυναίκα του, η οποία δούλευε στον ΟΛΠ και μοιράστηκε μαζί του την κοινή πολυτάραχη εποχή της ζωής τους, μου έδωσε, ως ελάχιστη τιμή και συμβολή στο «έτος Βρεττάκου», τη δυνατότητα να καταγράψω τη δική μου ιδιότυπη συλλογή των ποιημάτων του. Μία συλλογή, η οποία περιέχει όλα τα ποιήματά του, στα οποία προσδιορίζει με το δικό του διαχρονικό τρόπο την έννοια της ποίησης και της ποιητικής του. Μια διαφορε-

τική προσέγγιση, η οποία δεν θα γραφόταν χωρίς τη συμβολή του Κώστα Βρεττάκου στην κατανόηση του έργου του πατέρα του, ιδιαίτερα σε σχέση με τον Πειραιά, τη μητέρα του, και τα παιδιά του.

Πέρα από τις γενικές και ειδικές ευχαριστίες προς όλους όσους βοήθησαν στη συλλογή και ταξινόμηση του έγγραφου υλικού για την έκδοση του βιβλίου αυτού, θέλω ιδιαίτερα να ευχαριστήσω τις Εκδόσεις Ποταμός, τον ποιητή Αντώνη Φωστιέρη για τις συμβουλές του και όλους όσους κατανόησαν, γιατί στο «έτος Καβάφη», εγώ συνέχιζα να διαβάζω και να αναλύω του έργο του Βρεττάκου. Φυσικά ιδιαίτερες ευχαριστίες οφείλονται στους συνεργάτες μου και στα στελέχη του Ιστορικού Αρχείου ΟΛΠ, τα οποία βοήθησαν στην έκδοση του βιβλίου αυτού, το οποίο στην ουσία αποτελεί συμπλήρωμα του προηγούμενου βιβλίου για τον Βρεττάκο του Πειραιά.

Η ΠΟΙΗΤΙΚΗ ΣΤΗΝ ΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΒΡΕΤΤΑΚΟΥ*

Η ποίηση δεν υπήρξε μόνο η πρώτη μορφή λόγου, αλλά και η συνεχής αναζήτηση για κάθε ποιητή της ψυχής του. Από τον έμμετρο λόγο μέχρι τον πεζό, από τους διαλόγους μέχρι τη διαλεκτική, η τέχνη του λόγου ακολούθησε τα μονοπάτια της γλώσσας και των πολιτισμών των λαών, διαμορφώνοντας ισορροπίες λύτρωσης.

Η ποιητική υπήρξε και για τον Νικηφόρο Βρεττάκο, μετά τα μέσα της ποιητικής του πορείας, η μεγάλη αναζήτηση. Σε πάρα πολλά ποιήματά του θέτει εναγώνια το ερώτημα που του έθεσε και ο μικρός μαθητής στο κείμενο που δημοσιεύθηκε στην *Εκλογή ποιημάτων* του το 1964: «*Κύριε ποιητή Βρεττάκο, [...] πείτε μου, σας παρακαλώ, τι είναι η ποίηση; Πείτε μου, πως είναι η μάνα ολωνών μας*».

Αυτή η αναζήτηση της ισορροπίας ανάμεσα στο φως και το σκοτάδι, που τόσο έντονα βίωσε στην καθημερινή του ζωή

* Το κείμενο αυτό αναδημοσιεύεται με λίγες προσθήκες από το βιβλίο μου *Ο Βρεττάκος του Πειραιά και η Καλλιόπη Βρεττάκου-Αποστολίδου*, έκδοση του Ιστορικού Αρχείου του Οργανισμού Λιμένος Πειραιώς, 2013, σελ. 75-88, Εκδόσεις Ποταμός.

ο Νικηφόρος, τον οδηγεί στη δική του εσωτερική πάλη. Η φιλοσοφική του αγωνία, όπως εκφράζεται μέσα από το συνολικό του έργο, τον μετατρέπει σε σύγχρονο Σίσυφο, που αναζητά τις απαντήσεις της ποιητικής του έκφρασης μέσα από ποικίλες μορφές, που τον οδηγούν ξανά και ξανά σε νέα ερωτήματα. Προσπαθεί πάντα εναγωνίως ν' απαντήσει, στήνοντας γέφυρες ανάμεσα στο αιώνιο και το εφήμερο, ανάμεσα στο κτιστό και το Άκτιστο. Αυτός ο διαχρονικός αγώνας να ενώσει το πνεύμα με το λόγο και την ψυχή δεν θα τον αφήσει να γίνει ένας απλός εικονοπλάστης λέξεων, ούτε ένας τεχνίτης της έμμετρης έκφρασης, και της ρίμας, όπως ο ίδιος έγραψε. Είναι γεγονός ότι στην πρώτη φάση της έμπνευσης οι εικόνες παίζουν καθοριστικό ρόλο στο μετασχηματισμό της έντασης εξωτερίκευσης του εσωτερικού κόσμου, στα συναισθημάτων, και στη μεταφορά της «ψυχής» σε λέξεις. Όποιο κι αν είναι το θέμα στην ποίησή του (ο Νικηφόρος σε όλα του τα ποιήματα έβαζε τίτλο), οι βασικές του εικόνες είναι η Πλούμιτσα, ο ήλιος, η φύση, ο Ταϊύγετος, αλλά και οι αξίες του κουβαλούσε και υπηρετήσε, το ήθος, το δίκιο, η ειρήνη, η αγάπη, ο άνθρωπος. Όπως γράφει κι ο ίδιος, υπήρξε «μι' ανθρώπινη καρδιά φορτωμένη όλο τον κόσμο».

Ήδη από το Βιβλίο της Μαργαρίτας ο Βρεττάκος γράφει για τους στίχους του:

*Μοιάζουνε οι στίχοι μου με τη χρυσή επαφή του ήλιου πάνω
στο χιόνι*

*μοιάζουνε με την καλοσύνη του βλέμματος των αλόγων
μοιάζουνε με το βάρος της αυγής πάνω στις μαργαρίτες
μοιάζουνε με το βάρος της ελπίδας πάνω στην καρδιά
μοιάζουνε με την ήσυχη βροχή πάνω από τ' αφοσιωμένα
πρόβατα.*

Αυτές οι εικόνες και η επίκληση του ήλιου θα επαναληφθούν πολλές φορές. Όπως στο ποίημα «Η σιωπή μου», από τη συλλογή *Το βιβλίο της Μαργαρίτας*, στον ίδιο κύκλο, όπου, καταγράφοντας τη «φλύαρη ψυχή» του, σημειώνει με εικόνες:

*Οι πρώτοι φθόγγοι που άκουσα στη ζωή μου, οι πρώτες λέξεις
δεν ήταν το νανούρισμα της μάνας μου και το κελάδημα
της σιταρήθρας.*

*Πάνω απ' το λίκνο μου άρθρωνε ρήματα το γαλάζιο
κι έμπαζε μέσ' απ' τ' ανοιχτό παράθυρο η σιωπή
ένα ποτάμι υπέροχα λόγια. Μιας θαυμαστής
γλώσσας το χρυσό αλφάβητο διακλαδιζόταν μέσα μου.*

Αυτό το θείο ποτάμι των λέξεων είναι που γίνονται εικόνες και ξανά λέξεις από σιταρήθρες, ποτάμια, νερά, μελίτσια, βράχους· είναι αυτό που γίνεται από σιωπή λαλιά. Για να μετασχηματίσει τις εικόνες σε ήχους και τους ήχους σε αξίες: «ό,τι καλύτερο άκουσα στον κόσμο αυτό δεν ήταν / παρά τα δάκρυα των απλών ανθρώπων κι η σιωπή».

Στο ποίημα «Η πορεία στην κορφή», από την ίδια συλλογή, θα γράφει «με αίμα και φωτιά», κρατώντας στο ένα χέρι έναν μικρό Χριστό και στο άλλο μια αχτίδα: «“Αδελφοί μου! μια λέξη μόνο είναι η κορφή και η ποίηση και η γνώση...”» / Και γράφω στα τετράδιά μου μόνον αυτό, “Αγάπη!”». Για να επαναλάβει στο αμέσως επόμενο ποίημα: «Έτσι / μου στάθηκε ο Ταΰγετος όσο να γεννηθούνε / τα δυο παιδιά του Θεού μέσα μου: η Ποίηση και η Αγάπη!» Ο Βρεττάκος γράφει ποίηση γιατί αγαπά: αγαπάει τον άνθρωπο και τις αξίες του, τον κόσμο ολόκληρο, τα μικρά φυτά, τα δέντρα, τα βουνά, τα πουλιά, τον ήλιο, τα παιδιά του.

Η ποίηση για τον Βρεττάκο είναι ολόκληρος ο κόσμος, η ζωή του. Στη συλλογή *Ο χρόνος και το ποτάμι* το γράφει ξεκάθαρα:

«Αν δε μου 'δινες την ποίηση, Κύριε, δε θα 'χα τίποτα για να ζήσω». Και γράφοντας ποίηση δεν ξοδεύει τον ήλιο του Κυρίου, αλλά κάνει τη ζωή του «εκκλησιά / για τους τσοπάνηδες της αγάπης». Και σε όσους τον βλέπουν ή τον διαβάζουν από μακριά, θα πει: «Μέσα στο ηλιακό σύστημα να μ' αναζητήσεις και μέσα στην ποίηση». Η ποίηση είναι η ίδια η ζωή του.

Στο ποίημα «Το έργο των ποιητών», από τα Παραλειπόμενα, θα αποτυπώσει τη θέση του για τους ποιητές:

*Οι ποιητές κατοικούν έξω απ' το φόβο.
Κι όπως ο ήλιος φωτίζει απ' ευθείας, κι εκείνοι: μιλούν
απ' ευθείας. Παλάμη δεν δύνεται να τους κλείσει το στόμα,
να δεσμεύσει το θείο τους πάθος. Γνωρίζοντας
από τι πάστα γίνονται οι βασιλιάδες, ξέρουν
να διαχωρίζουν του Θεού τους νόμους απ' τους νόμους τους.
Επαναλαβαίνουνε, όπως το σύνθημα οι φύλακες,
την αλήθεια που απαγορεύεται.*

Ο ποιητής

*είναι το πνεύμα της γης που σηκώνεται όταν
γίνεται σκότος και λάμπει όπως ένα
κομμάτι αστραπής σε μεγάλο
ύψος τη νύχτα.*

Δεν μπορεί να υπάρξει ποιητής που να φοβάται, που να 'ναι συμβιβασμένος με εξουσίες, γιατί οι εξουσίες είναι σκότος και ο ποιητής φως. Και κανείς όταν με τα λόγια τους φωτίζουν τον κόσμο, μεταδίδοντας μηνύματα Ειρήνης και Αγάπης, δεν μπορεί να τους κλείσει το στόμα. Ο ποιητής ενώνει την ψυχή του με το θείο, μέσα από τις αχτίδες του Ήλιου της Αλήθειας και η Αλήθεια όπως κι ο Λόγος δεν σωπαίνουν από φόβο ή επειδή κάποιοι θα απαγορεύουν το Λόγο των ποιητών. Οι ποιητές

είναι οι αστραπές που με τα λόγια τους φωτίζουν τη νύχτα, που δεν ξέρουνε από βασιληάδες, στρατοκράτες, δικτάτορες, γραφειοκράτες και τροϊκανούς εκπροσώπους των δυναστών της εικονικής οικονομίας του πλούτου. Οι ποιητές διαχέουν την ψυχή τους στον Ήλιο-Λόγο απευθείας μέσα από τις αχτίδες του, που είναι μια σκάλα λέξεων πάθους.

Το έργο του ποιητή προσδιορίζεται από το πάθος, τον ευθύ λόγο, την προάσπιση του καλού απ' το άδικο της εξουσίας, την άρνηση του φόβου, την πρόταξη της Αλήθειας. Ο ποιητής είναι φως, που οφείλει ν' αντισταθεί στο σκοτάδι, μια αστραπή μέσα στη νύχτα, πολύ ψηλά για να τη βλέπουν όλοι. Εξάλλου, αυτή την έννοια του πάθους για το λόγο, αλλά το λόγο της προάσπισης αξιών με θετική στράτευση, την έχει καταγράψει και παλαιότερα, στις *Γκριμάτσες του ανθρώπου*: «Γιατί ποιητής της ρίμας κι αν γεννήθηκα έχω κι ωραίος στρατιώτης γεννηθεί».

Ο Βρεττάκος έζησε στα χειρότερα χρόνια του φόβου: δικτατορίες, πόλεμο, εμφύλιο, ήττες, καταπίεση, προσβολές και διαγραφές. Όπως γράφει και ο Τίτος Πατρίκιος, ο άλλος μεγάλος μας ποιητής και φίλος του Βρεττάκου, «δεν πρέπει να ξεχνάμε πως αυτός ο τόσο ήπιος, γλυκός, συνεσταλμένος άνθρωπος είχε μιαν αγωνιστική δραστηριότητα η οποία έφτασε ως τις έσχατες συνέπειές της, και οι έσχατες συνέπειες εκείνο τον καιρό ήταν η αντιμετώπιση του θανάτου». Κι όταν πέρασαν τα στρατοδικεία και ο Εμφύλιος το 1949, ο Βρεττάκος διαγράφηκε από το Κομμουνιστικό Κόμμα, γιατί στο βιβλίο του *Δυο άνθρωποι μιλούν για την ειρήνη του κόσμου* ζητούσε από τις τότε ηγέτιδες χώρες να εξασφαλίσουν ειρήνη στον κόσμο! Υπήρξε ποιητής της ειρήνης, αλλά και πρόδρομος του φιλειρηνισμού, των κινημάτων ειρήνης, του αιτήματος του αφοπλισμού. Ελπίζω σήμερα, μετά τα πυρηνικά όπλα να έρθει και ο «αφοπλισμός» των Αγορών και των Πιστωτών της εικονικής οικονομίας και του εξωχώριου άνομου

πλούτου, που στα χρόνια μας και αυτά τα καταστροφικά για τους λαούς όπλα δεν έχουν πατρίδες και σύνορα. Ο Βρεττάκος, όπως στο παραπάνω ποίημα, υπηρετούσε την Αλήθεια και χωρίς φόβο αντιτάχθηκε με τα ποιήματά του και τους στοχασμούς του στις απόλυτες εξουσίες. «Μέσα μου τριχυμίζει ο άνεμος», θα γράψει, αλλά, ανεξάρτητα από το βάρος που φορτώνεται, δηλώνει ότι δεν θα λυγίσει. «Κι όμως όχι, περίμενε, και την αποστολή που μου φόρτωσες δεν θα στη γυρίσω πίσω». Κι έμεινε όρθιος να υμνεί την Αγάπη και την Ειρήνη. Έγινε ένας στρατευμένος ειρηνοποιός της Φύσης και του Λόγου. Στην Αυτοβιογραφία του θα γράψει: «Μη μου σκοτώσετε τούτες τις πέτρες», και πλησιάζοντας τη φωτιά της γης, θα δηλώσει πως «η ποίηση είναι η βάτος», που δεν καίγεται, αλλά γίνεται «το άλλο μου σώμα», το σώμα του «ποιητή του παγκόσμιου δέντρου» της Αγάπης.

Στη συλλογή *Το βάθος του κόσμου* θα γράψει για την ποίηση και τη ζωή:

*Δεν τελειώνει η ποίηση, όπως
κι ο ουρανός δεν τελειώνει. Όπως οι ώρες του Θεού
κι οι στροφές του πλανήτη μας. Οι ανταύγειες της
ζωής,*

*διατηρούνε το σχήμα της μέσα στην ποίηση. Όσο
θα πηγαίνει και θα 'ρχεται η θάλασσα, όσο
θα γεννιούνται λουλούδια και χρώματα, όσο
θα δίνουν οι άνθρωποι ο ένας στον άλλο το χέρι τους,
θα υπάρχει κι η ποίηση.*

*Η ποίηση γεννιέται
μαζί με τα πράγματα, μαζί με τον έρωτα,
μαζί με τον πόνο. Παραδείγματος χάρη,
πολλών μου σελίδων η ποίηση γεννήθηκε
μαζί με τα μάτια σου.*

Η ποίηση που γεννήθηκε μαζί με το φως, όταν άνοιξε τα μάτια του, δεν τελείωσε πράγματι ποτέ στη ζωή του, αφού μέχρι τον ήρεμο θάνατό του συνεχώς έγραφε. Η ποίηση όπως και ο ουρανό είναι ταυτόσημα της απεραντοσύνης. Η γέννηση της δεν υπακούει σε κανόνες ή νόμους, δεν ακολουθεί τις κινήσεις της γης ή της θάλασσας, η ποίηση δεν είναι χρονόμετρο αγώνων, ούτε και μηχανισμός αγορών. Η ποίηση είναι τόσο απέραντη, όσο και το χαμόγελο ενός νεογέννητου μωρού ή τα μάτια της αγαπημένης. Η ποίηση ταυτίζεται και με το μικρό και το μέγα, η γέννηση ενός ποιήματος είναι ένα συνεχές μικρό σημείο στο απέραντο και συνεχές big-bang του πολιτιστικού και κοινωνικού γίγνεσθαι των ανθρώπων. Για τον Νικηφόρο, η ποίηση «είναι η γύρη των πραγμάτων του σύμπαντος [...] κατά βάθος η ποίηση / είναι μι' ανθρώπινη καρδιά φορτωμένη / όλο τον κόσμο», έναν κόσμο με αγώνες, φως, χαρά, αλλαγές, πορείες, συνεχή κίνηση. Η ποίηση είναι «η ζωή κι η ψυχή / σ' ένα αιώνιο καθρέφτισμα μέσα στο χρόνο», όπως θα γράψει στο ποίημα «Ο κόσμος κι η ποίηση» (και πάλι από τη συλλογή *Το βάθος του κόσμου*), και μέσ' από την ποίηση «μπορώ / ν' αρθρώσω την τάξη του [κόσμου] σ' ένα μου ποίημα. / Παίροντας μια σελίδα θα βάλω / σ' ευθείες το φως».

Κι όταν η καρδιά του πάει να σπάσει από όσα συμβαίνουν γύρω του, θέλει να σκίσει τον ουρανό σε σελίδες για «να σου σκεπάσω τον πόνο μ' ένα μου ποίημα». Όμως με την ποίηση σκεπάζει τον πόνο που νιώθει όχι μόνο για τον κόσμο και τους άλλους, αλλά και για τον ίδιο τον εαυτό του. Στον «διάλογο με την ποίηση» γράφει για την απόλυτη ταύτισή του με την ποίηση:

ΔΙΑΛΟΓΟΣ ΜΕ ΤΗΝ ΠΟΙΗΣΗ

*Ήρθες ποίηση πάλι. Θ' ανακάλυψες φαίνεται
κάποιο μου κόκαλο που δεν έχει λιώσει.*

Μια πτυχή της καρδιάς μου που δεν έγινε κύμα σου.

*Μιαν ανέπαφη φλέβα σε κάποιο μου δάχτυλο.
Έναν ιστό που δεν έγινε στίχος σου.*

*Θα το ξέρουνε αύριο: Κοιτώντας τον κόσμο
με μοίρασες δίκαια. Μ' έκαμες χίλιες
σπίθες και μια – και με σκόρπισες.*

Έναν εαυτό που ασταμάτητα γράφει ποίηση, κατανοώντας ότι τα πιο απλά πράγματα του κόσμου είναι από μόνα τους δημιουργία. Εικόνες και ήχοι που ξεπηδούν από ένα φύλλο, ένα αγριολούλουδο, μια σταγόνα νερό, τα ποτάμια, το φεγγάρι. Κι όταν κάθεται σιωπηλά απέναντί τους, κοιτώντας τον κόσμο, λέει: «θαρρώ πως εγώ δεν κατόρθωσα ακόμη / να γράψω ένα ποίημα» («Μια πέτρα αυτό το χτεσινό τίποτα»).

Νιώθει την ομορφιά του κόσμου να τον πιέζει, όπως κι η ποίηση, σαν νερό που πετάγεται απ' τα βάθη της γης. Να του χτυπάει την πόρτα πιεστικά, για «να δεις τι ωραία που είναι τα ποτάμια, να δεις το φεγγάρι», το «δρόμο του φεγγαριού», που μπορείς να τον ακολουθήσεις «τραβώντας ίσα για τον τέλειο χρόνο, / την τέλεια μουσική, την τέλεια ποίηση». Μια μουσική κι ένα φως που θα τον κάνει να διατυπώσει πιο κάτω ότι «η ποίηση είναι ένα διάχυτο άνθος». Κι όταν αισθάνεται ότι χάρη στην αγάπη δεν είναι μόνος, θα καταγράψει ότι «η ποίηση είν' ένας πίδακας χρωματιστός που τινάζεται στον ουρανό κι απ' τους δυο μας», γιατί η ποίηση κι η ψυχή της ανήκουν πάντα στον άνθρωπο και στον διπλανό του, τον έρωτα, το συναίσθημα, το σύντροφο. Η ποίηση είναι για τον Βρεττάκο η αγάπη για τον άλλο, και διατυπώνει με αυτογνωσία ότι μόνος του δεν είναι τίποτα. Γιατί ποίηση σημαίνει να συμμετέχεις και να μοιράζεσαι τον κόσμο, να πηγαίνεις να μένεις και στα στίβια που δεν μπαίνει ο ήλιος. Αν εσύ είσαι φως, πρέπει να μεταδί-